

Akcenty poradenské a psychologické práce u studentů s PAS

na vysoké škole

Hana Sotáková

Úvod

Príspevek je venovaný poradenské práci se studenty s poruchou autistického spektra (PAS) na vysoké škole. Na základě práce s klienty Akademické poradny Pedagogické fakulty UK budou uvedeny oblasti, kde studenti s PAS potřebují podporu. Představena budou také specifika fungování studentů s PAS projevující se v oblasti studijních kompetencí a v sociálně-emoční oblasti.

Zřejmě není třeba zdůrazňovat, že studenti s poruchou autistického spektra jsou “jiní”. Vzhledem k narušení socializačních procesů u daných poruch vykazují jedinci s PAS často obtíže v porozumění sociálním vztahům, zákonitostem a sociální komunikaci, což způsobuje nápadnosti v jejich chování a projevech. Mluvíme u nich o neurodiverzitě, tedy neurologické variabilitě, která zakládá individuální odlišnosti ve funkci centrálního nervového systému. Ty jsou pak patrné v chování, což ale primárně nemusí znamenat zhoršené fungování, určitá variabilita v lidské populaci by měla být chápána jako přirozená (Silberman, 2015).

Na vysokých školách se setkáváme se studenty, kteří již mají zkušenosti se studiem i běžným životem. Řada z nich má také vytvořené různé strategie a kompenzační mechanismy zaměřené na redukci problémů v každodenním životě a snahu o pochopení a přizpůsobení se normám společnosti. Přesto je jejich zkušenost velmi různá, záleží na různých **faktorech, jako jsou například: závažnost poruchy autistického spektra; míra podpory a rozvíjení specifických oblastí (sociální vztahy a komunikace) v dětství a dospívání; předchozí studium** atd. V reálné situaci to pak znamená velmi individuální potřeby v rámci podpory při studiu a různou úroveň tzv. studijních kompetencí, tedy schopností, dovedností a návyků nezbytných pro úspěšné studium na vysoké škole (Sotáková & Vozková, 2022). Podobnou situaci, tj. různou připravenost na nároky vysoké školy, můžeme vidět i u ostatních studentů, u těch s PAS však musíme brát v potaz i jejich specifické potřeby.

Spolupráce pracovníků VŠ jako nezbytný předpoklad úspěšné podpory

Za klíčovou pak považujeme spolupráci akademiků, poradců a studijních referentů vysokých škol. Pro úspěšnou podporu je nezbytná nejen dobrá identifikace potřeb studenta (v případě Univerzity Karlovy funkční diagnostika) a realizace nastavených podpůrných opatření ve výuce a při atestování, tj. zkoušení (vyučující), ale také studijní asistence (při organizaci studia - referenti). U části studentů je tento komplexní přístup třeba doplnit o psychologické a speciálně pedagogické poradenství na bázi rozvoje sociálních a komunikačních dovedností. Tento přístup můžeme nazvat preventivně intervenčním modelem (Mrázková & Zapletalová, 2014).

Oblasti podpory

V následující části tedy budou představeny oblasti podpory, které jsou dle zkušenosti na UK rozhodující. Pro přehlednost jsou vyděleny dvě hlavní kategorie podpory a poradenské práce, a to rozvoj studijních kompetencí a osobnostní rozvoj.

Studijní kompetence

Jak již bylo zmíněno, do této oblasti zahrnujeme soubor všech schopností a dovedností nezbytných pro úspěšné zvládnutí studia. Vydělujeme však oblast komunikačních dovedností a sociálního chování, jelikož se jedná o oblasti osobnostního rozvoje, které se nevztahují výhradně ke studiu.

Na základě našich zkušeností s podporou studentů s PAS na UK můžeme konstatovat, že klíčové je již adaptační období, kdy se student seznamuje s prostředím školy, s požadavky v jednotlivých předmětech i s jednotlivými vyučujícími. Zde můžeme vycházet ze zásad přístupu k jedincům s PAS obecně, uplatňujeme pravidla běžně využívaná ve školách a školských zařízeních. (srovnej Sotáková & Šporclová, 2020; Sotáková & Vozková, 2022; Thorová, 2012. Mezi zmíněné zásady patří: strukturace požadavků i prostředí; jasné nastavení požadavků (nelze spoléhat na “nepřepsaná pravidla” či neformálně předávané informace); respektování specifik v komunikaci. V rámci adaptačního období je také ideální v případě potřeby informovat vyučující (se souhlasem studenta), případně vysvětlit vhodné přístupy a reakce na neočekávané chování studenty (například při smyslovém zahlcení, viz Liss, 2006).

• Organizace studia

Je třeba si uvědomit, že organizace studia na VŠ je odlišná od předchozích stupňů vzdělávání, navíc předpokládáme, že student je dostatečně vyspělý a samostatný, aby případné problémy a nejasnosti vyřešil sám. I když se v posledních letech zlepšila strukturovanost požadavků v jednotlivých kurzech, problém u studenta s PAS může nastat už v základních úkonech, jako je zápis do studia a do předmětů, rozlišení povinných, povinně-volitelných a volitelných předmětů studia, rozložení předmětů v rozvrhu. Setkáváme se i s tím, že celý první ročník je pro studenta jakýmsi “adaptačním obdobím”, kdy si zvyká na studium, ale není schopen zcela plnit požadavky, tudíž ročník rozkládá nebo některé předměty zapisuje po druhé. Z toho důvodu často potřebuje podporu, aby rozlišil, co je nezbytné splnit a neztratil možnost postupu do další části studia. Organizace studia tak může být součástí podpory ze strany studijního oddělení nebo součástí nácviku studijních strategií poskytovaných poradenskými centry.

• Pracovní návyky

Někteří studenti vykazují problémy v oblasti pracovních návyků. Dosavadní nároky z nižších vzdělávacích stupňů pro ně byly jednoduché, nemuseli se tak soustředit na to, jaký učební styl je pro ně vyhovující, nemuseli cíleně pracovat na přípravě do školy. Někdy studovali s podporou asistenta pedagoga a podle individuálního vzdělávacího plánu, což nezakládalo nezbytnost pracovní návyky rozvíjet samostatně. V rámci poradenství je pak nutné se na budování pracovních nároků vhodných pro vysoké školy zaměřit a stanovit jasná pravidla, např. pro docházku na výuku, plnění postupných úkolů, odevzdávání úkolů do elektronických systémů (setkali jsme se i s případy, kdy student úkol vypracoval, ale neodevzdal, protože nevěděl jak a o pomoc si nedokázal říct) - to probíhá ve spolupráci poradenského pracovníka s vyučujícími.

Osobnostní rozvoj

Odborná literatura popisuje odlišnosti ve vývoji jedinců s PAS, přičemž akcentuje kvalitativně odlišný a opožděný vývoj v sociálně-emoční oblasti projevující se v sociální komunikaci a sociálních vztazích (Thorová, 2012; Šporclová, 2018; Frith & Hill, 2004). V praxi to znamená, že někteří studenti se začnou právě o sociální vztahy a sociální komunikaci zajímat více až na vysoké škole. Otevírá se zde prostor pro nácviky sociálních a komunikačních dovedností.

- **Komunikační dovednosti**

Již ve fázi funkční diagnostiky evaluujeme komunikační dovednosti studenta. Zaměřujeme se na komunikaci verbální, písemnou i neverbální, abychom mohli vydělit stupeň podpory a zároveň zohlednit případná specifika v komunikaci. Někdy pracujeme se studentem soustavně a cíleně na různých oblastech komunikace (vyjádření prosby, žádosti, způsoby psaní mailů nebo komunikace se spolustudujícími), jindy analyzujeme příklady sociální komunikace pro její lepší pochopení.

- **Rozvoj sociálního chování**

I když se může zdát, že rozvoj sociálního chování není úkolem vysoké školy, snažili jsme se výše ukázat, že vzhledem k tomu, že ovlivňuje fungování studenta a jeho přijetí ve společnosti, vnímáme ho jako důležitou součást podpory studenta. Zde využíváme individuální i skupinový přístup ze strany poradenských pracovníků, velmi se na UK osvědčila podpůrná skupina pro studenty s PAS, která je organizována Matematicko-fyzikální fakultou UK ve spolupráci s Centrem Carolina. Individuální podporu vyhledávají studenti sami nebo na základě doporučení funkčního diagnostika.

Psychologická podpora

Poslední formou podpory je psychologická (nebo také speciálně-pedagogická) podpora poradenských pracovišť, která není zacílená na rozvoj určité oblasti, ale pracuje se studentem na základě dohodnuté zakázky a často vychází z aktuální situace studenta a osobních problémů, které řeší (problémy v rodině, touha najít partnera, nebo také řešení bytové situace).

Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že studenti s PAS jsou schopni zvládnout akademické nároky vysokoškolského studia, problematická však může být rovina kompetencí a osobnostní zralost (především sociálně-emoční oblast), proto je pro nás důležité, aby i to bylo součástí podpory, což odpovídá i zkušenostem ze zahraničí (např. Fabri, 2016). Navíc se setkáváme se skutečností, že je podpora v daných oblastech podceňována na předchozích stupních vzdělávání, to vede k nedostatečné úrovni studijních a osobnostních kompetencí. Náš přístup nechce studenty dále znevýhodňovat, ale naopak se je snažíme na základě individuálních potřeb celostně rozvíjet tak, aby byli schopni obstát nárokům společnosti (Sotáková & Šporclová, 2020). Za nejdůležitější pravidlo považujeme komplexní přístup založený na spolupráci všech zainteresovaných pracovníků vysoké školy, konkrétně v našem případě spolupráci Centra Carolina, kontaktních osob, studijních referentů na jednotlivých fakultách a Akademické poradny Pedagogické fakulty UK.

Literatura:

- FABRI, M.; ANDREWS, P.C.S.; PUKKI, H.K. *A guide to best practice in supporting higher education students on the autism spectrum – for professionals within and outside of HE*. LeedsLeeds Beckett University, 2016. 33 s.
- FRITH, U.; HILL, E. *Autism, mind, and brain*. Oxford: Oxford University Press. 2004. 320 s.
- LISS, M.; SAULNIER, C.; FEIN, D.; KINSBOURNE, M.. 2006: *Sensory and attention abnormalities in autistic spectrum disorders*. [online]. *Autism*.
Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/1362361306062021>. [cit. 2023-09-10].
- SILBERMAN, S. *NeuroTribes*. New York: Blackstone. 2015. 544 s.
- SOTÁKOVÁ, H.; a ŠPORCLOVÁ, V. *Metodika přístupu ke studentům s poruchou autistického spektra na UK*. [online]. Praha: Centrum Carolina. 2020.
Dostupné na: https://centrumcarolina.cuni.cz/CC-192-version1-cuni_metodika_pristupu_ke_studentum_s_poruchou_autistickeho_spektra_na_uk_web.pdf
- SOTÁKOVÁ, H.; VOZKOVÁ, A. *Rozvíjení studijních kompetencí u studentů s poruchou autistického spektra*. [online]. Praha: Pedagogická fakulta UK. 2022. **Doplnit.**
- KUCHARSKÁ, A. a kol. *Přístupy a doporučení pro distanční výuku u studujících se specifickými potřebami a dalším znevýhodněním*. [online] Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. 2021.
Dostupné na: <https://vydavatelstvi.pedf.cuni.cz/index.php/2022/06/03/pristupy-a-doporuceni-pro-distanzni-vyuku-u-studujicich-se-specifickymi-potrebami-a-dalsim-znevychodnenim/>
- ŠPORCLOVÁ, V. *Autismus od A do Z*. Praha. Pasparta, 2018. 123 s.
- THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. Praha: Portál. 2012. 466 s.
- ZAPLETALOVÁ, J.; MRÁZKOVÁ, J. *Metodika pro nastavování podpůrných opatření ve školách ve spolupráci se školskými poradenskými zařízeními*. Praha: NUV. 2014. 106 s.

PhDr. Hana Sotáková, Ph.D.
hana.sotakova@pedf.cuni.cz

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie a Akademická poradna
Magdalény Rettigové 4
116 39 Praha 1